

ORGANİK ATIKLARIN TOPRAKTA ÜREAZ AKTİVİTESİNE AİT TERMODİNAMİK PARAMETRELERE ETKİSİ

İmanverdi EKBERLİ* Rıdvan KIZILKAYA Nalan KARS
Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Toprak Bölümü, 5513 Samsun

*e-mail: iman@omu.edu.tr

Geliş Tarihi: 02.05.2008

Kabul Tarihi: 20.11.2008

ÖZET: Bu çalışmada, killi tın bünyeli toprağa tütün ve çay atığı, fındık zurufu, buğday samanı gibi organik atık uygulamalarının, üreaz aktivitesi ve bu enzimin aktivitesine ait termodinamik parametreler (E_a , ΔH , ΔS , ΔG , Q_{10}) üzerine olan etkisi araştırılmıştır. Denemede kullanılan organik atıklar kuru ağırlık üzerinden %5 oranında toprağa karıştırılmış, $25 \pm 0.5^\circ\text{C}$ ' de 30 gün inkübasyona bırakılmıştır. Inkübasyon sonunda farklı substrat konsantrasyonları (%0, %1, %2, %4, %6, %8, %10, %12), inkübasyon periyotları (0, 1, 2, 3, 4, 5 ve 6 saat) ve inkübasyon sıcaklıklarında (0, 10, 20, 30, 40 ve 50°C) topraklardaki üreaz aktivitesi belirlenerek termodinamik parametreler hesaplanmıştır. Deneme sonunda, organik atık uygulamasının üreaz aktivitesini önemli düzeyde artırdığı ve atıkların etkinliklerinin tütün atığı>çay atığı> fındık zurufu> buğday samanı şeklinde sıralandığı saptanmıştır. Genellikle, kontrol ve organik atık uygulanmış topraklarda tüm substrat konsantrasyonlardaki üreaz aktivitesi değerlerinin $40-50^\circ\text{C}$ sıcaklıklarında diğerlerine oranla daha hızlı bir artış gösterdiği belirlenmiştir. Tüm uygulamalarda üreaz aktivitesine ait termodinamik parametrelerin değerleri farklılık göstermiştir. E_a değerlerinin tütün atığı uygulanmasında en düşük ($5.255-8.341 \text{ kJmol}^{-1}$), buğday samanı uygulamasında ise en yüksek ($17.189-24.414 \text{ kJmol}^{-1}$) olduğu saptanmıştır. En düşük ΔH ($2.786-5.876 \text{ kJmol}^{-1}$) değerleri tütün atığı uygulanmış toprakta belirlenmiştir. Tüm uygulamalarda ΔS değerlerinin negatif olduğu, %10-12 substrat konsantrasyonu düzeylerinde sabitleştiği; ΔG değerlerinin ise $68.965-83.869 \text{ kJmol}^{-1}$ aralığında değiştiği saptanmıştır. Q_{10} katsayısının en yüksek değerleri ($1.212-1.477$) buğday samanı, en düşük değerleri ($1.061-1.169$) ise tütün atığı uygulanmasında bulunmuştur. **Anahtar Sözcükler:** Toprak, Organik atıklar, Üreaz aktivitesi, Arrhenius denklemi, Termodinamik parametreler

THE EFFECT OF ORGANIC WASTES ON THERMODYNAMIC PARAMETERS BELONGING TO UREASE ACTIVITY IN SOIL

ABSTRACT: In this study, urease activity of organic wastes, such as tea and tobacco waste, hazelnut husk and wheat straw, which have been treated to clay loam soil, and thermodynamic parameters (E_a , ΔH , ΔS , ΔG , Q_{10}) belonging to urease activity of this enzyme have been determined. The organic waste treatments, which were treated to clay loam soil at 5% dose, have gone through incubation for 30 days at temperature of $25 \pm 0.5^\circ\text{C}$. As a result of incubation, thermodynamic parameters have been calculated by revealing urease activity in soils in a condition of different substrate concentrations (%0, %1, %2, %4, %6, %8, %10, %12), incubation periods (1, 2, 3, 4, 5 and 6 hours) and incubation temperatures (0, 10, 20, 30, 40 and 50°C). It has been revealed that organic waste treatments to soils significantly increase urease activity and also, catalyzation level of urease activity, in case of treatment of above mentioned organic wastes, has been determined as follow: tobacco waste>tea waste> hazelnut husk> wheat straw. Generally, it has been observed that values of urease activity in all substrate concentration in control and organic waste treated soils increase more rapidly at 40 and 50°C versus in other temperatures. The values of thermodynamic parameters belonging to urease activity in all treatments have shown variations. The lowest ($5.255-8.341 \text{ kJmol}^{-1}$) and highest ($17.189-24.414 \text{ kJmol}^{-1}$) E_a values have been determined in tea waste and wheat hay treatments, correspondingly. And the lowest ($2.786-5.876 \text{ kJmol}^{-1}$) ΔH value has been scanned in tobacco waste treated soils. It has also been concluded that ΔS values are negative in all treatments, except in case of 10% and 12% substrate concentration levels, where they become stabilized and that ΔG values vary in $68.965 - 83.869 \text{ kJmol}^{-1}$ interval. The highest ($1.212-1.477$) and the lowest ($1.061-1.169$) values of Q_{10} coefficient have been determined in wheat straw and tobacco waste treatments, correspondingly.

Key Words: Soil, Organic waste, Urease activity, Arrhenius equation, Thermodynamic parameters

1. GİRİŞ

Geleneksel tarım sistemlerinde toprakların organik madde miktarındaki azalma, gerek toprakların sürdürülebilirliğinin ve gerekse verimliliğin azalmasına sebep olduğu için önemli toprak sorunlarından birisidir. Organik madde kapsamının yetersiz olduğu tarım arazilerinde yetişen bitkilerin ve toprağı habitat olarak kullanan canlıların gelişimi ve aktivitesi önemli oranda sınırlanmaktadır. Bununla beraber, organik madde yetersizliğinde toprakların

biyolojik aktivitesi ile verimde meydana gelen azalma ile beraber, agregatlaşmada meydana gelen azalma ve bunun bir sonucu olarak da erozyona karşı toprakların dayanıklılığının ve infiltrasyonun düşmesi gibi toprakların temel fiziksel özellikleri de olumsuz yönde etkilenebilmektedir. Bu nedenle, toprakların üretkenliğinin korunması ile beraber sürdürülebilirliğinin sağlanması büyük ölçüde topraklara yeterli miktarda organik materyal ilavesi ile

mümkündür (Kononova, 1966; Troeh ve Thompson, 1993; Gulser ve Candemir, 2004, Özdemir ve ark., 2005; Zolotareva, 2006).

Topraklara ilave edilen tarımsal kimyasallar yada organik atıklar gibi çeşitli materyaller toprakların fiziksel, kimyasal ve biyolojik özelliklerinde önemli değişimlere sebep olmaktadır. Toprakların biyolojik ve biyokimyasal özellikleri, fiziksel veya kimyasal özellikleri ile karşılaştırıldığında daha hızlı sürede değişime uğradığı için, kirlenmenin toprakta meydana getirdiği etkinin ortaya konulmasında veya her hangi bir ıslah işleminde duyarlı indikatörler olarak tercih edilebilmektedir. Bu özellikler aynı zamanda, toprağın aktif ve canlı kısmının değerlendirilmesinde de kullanılmaktadır (Khaziyeve ve Gulke, 1991; Masciandaro ve ark., 2000; Devyatova, 2006, Okur ve ark., 2008). Toprakların biyolojik özelliklerinin belirlenmesinde mikroorganizma sayı ve biyomasları ile bunlar tarafından sentezlenen organik yapıdaki ürünlerin tespiti gibi çok çeşitli parametreler deneysel olarak belirlenebilmesine karşın, gerek laboratuvar sonuçlarındaki hassasiyet ve gerekse toprak verimliliğine olan katkıları nedeniyle toprak enzimleri sıklıkla tercih edilen biyokimyasal parametrelerdendir. Özellikle toprak mikroflorası tarafından sentezlenen ve çevresel etkilere karşı oldukça dayanıklı yapıda olan ekstraselüler enzimler toprak organik maddesinin mineralizasyon süreçlerine katkısından dolayı doğrudan toprak verimliliğini de büyük ölçüde etkilemektedir. Ekstraselüler enzimlerin hem toprakların fiziksel-kimyasal özellikleri ile olan ilişkisi hem de organik maddenin mineralizasyonu yoluyla toprak verimliliğine olan katkılarından dolayı bu konuda çok sayıda çalışma yapılmıştır (Kiss ve ark., 1998; Özdemir ve ark., 2000; Kızılkaya ve Bayraklı, 2005; Kireeva, 2006). Gerek toprakların fiziksel-kimyasal özelliklerini düzenlemek ve gerekse toprak verimliliğini artırmak için çok çeşitli organik atık veya artıklar topraklara uygulanmaktadır. Bu organik materyallerin toprakta meydana getirdiği etkiler toprak özellikleri, iklim gibi faktörlerin kontrolü altında olmasına rağmen organik atığın cins ve miktarı ile bu atıkların kimyasal kompozisyonu ile de yakından ilgilidir. Özellikle organik atıkların kapsadığı besin maddesi miktarları, C/N, lignin/selüloz oranı gibi özellikleri bu atıkların topraktaki mineralizasyonunu kontrol eden temel bileşenlerdendir (Marinari ve ark., 2000; Kızılkaya ve ark., 2007; Candemir ve Gülser, 2007; Demir ve Gülser, 2008).

Farklı sıcaklıklarda toprakların enzim aktivitesi değişiminin ve organik atıkların toprakların enzim aktivitesi üzerine etkisinin belirlenmesini ortaya koyan çalışmaların yeterli düzeyde olmasına rağmen, enzim reaksiyonları sonucuna oluşan enerji değişiminin ve atıkların bu değişim üzerine etkisinin belirlenmesine ait çalışmalar sınırlıdır (Dalal, 1975; Khaziev, 1975; Aliev ve ark., 1984; Ekberli ve ark., 2006). Enerji değişiminin değerlendirilmesi termodinamik yaklaşımla mümkündür. Bu yaklaşım

enzim reaksiyonlarının yönüne, yoğunluğuna ve mekanizmasına ait bilgiler vermektedir. Ayrıca toprakların ekolojik-genetik özelliklerine bağlı olarak, enzim reaksiyonlarında enerji sarfının karakterini açıklamaktadır. Bu nedenle, enzim reaksiyonlarındaki enerji değişiminin ortaya konulmasında termodinamik parametrelerin belirlenmesi önemlidir. Bu çalışmanın amacı, killi tın bünyeli bir toprağa % 5 oranında uygulanan organik atıkların (tütün ve çay atığı, fındık zurufu, buğday samanı) etkisi sonucunda üreaz enziminin termodinamik parametrelerinin (E_a -aktivasyon enerjisi, entalpi (ΔH) ve entropi (ΔS) değişimi, ΔG - Gibbs serbest enerjisi, Q_{10} -hızın sıcaklık katsayısı) incelenmesidir.

2. MATERYAL ve METOT

Bu çalışmada kullanılan toprak örneği Ondokuz Mayıs Üniversitesi Ziraat Fakültesi deneme arazisinden alınmıştır. Toprağın bazı fiziksel-kimyasal özellikleri Rowel (1996) tarafından bildirildiği şekilde belirlenmiştir. Denemede çay atığı, fındık zurufu, tütün atığı ve buğday samanı organik atık olarak kullanılmıştır. Bu organik atıklar kurutulup 0.05 mm' den daha küçük parçacık büyüklüğüne sahip parçacık şekilde öğütüldükten sonra kullanılmıştır. Organik atıkların bazı kimyasal bileşimleri Kacar (1972) tarafından bildirildiği gibi belirlenmiştir.

2.1. Denemenin Kurulması

Toprağın enzim aktivitesinin belirlenmesine yönelik inkübasyon denemesi tesadüf parselleri deneme desenine göre 3 paralelli olarak kurulmuştur. Bu amaçla, 2 mm'lik elekten geçirilen hava kurusu 750 gr toprak örneği 1 lt'lik plastik saksılara konulmuş, üzerlerine kuru ağırlık üzerinden %5 oranında çay atığı, fındık zurufu, tütün atığı ve buğday samanı ilave edilerek karıştırılmıştır. Her hangi bir organik atık ilavesi yapılmayan saksılar kontrol kabul edilmiştir. Saksılardaki karışımın nem düzeyi, maksimum su tutma kapasitesinin %60'ı olacak şekilde saf su ile sağlanmıştır. Daha sonra saksılar 25 ± 0.5 °C'de 30 gün süre ile inkübasyona bırakılmıştır. İnkübasyon sürecince saksılardan eksilen su miktarı her gün eklenerek nemin sabit kalması sağlanmıştır.

İnkübasyon sonunda saksılardan alınan toprak örneklerinde üreaz (EC 3.5.1.5) aktivitesi tayinleri Hoffmann ve Teicher (1961)'e göre saptanmıştır. Sitrat tampon çözeltisi (pH 6.7) ve substrat olarak ürenin ilave edildiği topraklar farklı sıcaklık ve inkübasyon süreleri sonunda sodyum fenolat ve sodyum hipoklorit çözeltileri ile renklendirilmiştir. Ürenin hidroliz sonucu oluşan amonyum 578 nm dalga boyuna ayarlanmış spektrofotometrede belirlenmiştir. Analizler 3 paralelli olarak yürütülmüş ve sonuçlar "kuru toprak" cinsinden verilmiştir.

2.2. Termodinamik Parametreler

Termodinamik parametrelerin belirlenmesi amacıyla,

farklı inkübasyon zamanları (0, 1, 2, 3, 4, 5 ve 6 saat) ile inkübasyon sıcaklıklarında (0, 10, 20, 30, 40 ve 50 °C) substrat olarak kullanılan üreinin %0, %1, %2, %4, %6, %8, %10 ve %12 olmak üzere 8 farklı konsantrasyonunda üreaz aktivitesi tayinleri yapılmıştır.

Enzim reaksiyonunun ilk hızı $v = \Delta C / \Delta t$ (burada, ΔC ve Δt uygun olarak reaksiyonun başlangıcındaki ürün miktarı ($\mu g N g^{-1}$) ve zaman (dakika) değişimidir) ifadesi ile hesaplanmıştır. Üreaz enziminde E_a ve A parametrelerinin belirlenmesi amacıyla, $k \approx v$ kabul edilerek,

$$k = A e^{-\frac{E_a}{RT}} \quad (1)$$

(Burada, k - hız sabiti, dak^{-1} ; $T = t^{\circ}C + 273.15K$ - Kelvin sıcaklığı; E_a - reaktantların ürünleri oluşturmak için sahip olması gereken minimum kinetik enerjisini ifade eden aktivasyon enerjisi, $kJmol^{-1}$; A - reaksiyon sürecinde meydana gelen moleküler çarpışmaların hızının bir ölçüsü olan ön üstel veya frekans faktörü, $\mu g g^{-1} dak^{-1}$; $R = 8.314 K^{-1} mol^{-1}$ - gaz sabitesi olmaktadır.) Arrhenius denkleminin (Arrhenius, 1889) aşağıdaki gibi linearize edilmiş biçiminden kullanılmıştır. (1) denkleminde

$$\ln k = \ln(A e^{-\frac{E_a}{RT}}) = \ln A - \frac{E_a}{RT} \Rightarrow \ln k = \ln A - \frac{E_a}{R} \frac{1}{T} \quad (2)$$

(Burada, $T \rightarrow \infty$ durumunda $k \approx A$ olur) elde edilir. (2)

ifadesinde $y = \ln k$, $x = \frac{1}{T}$, $b = \ln A$, $a = -\frac{E_a}{R}$

denirse, $y = b + ax$ olup, $E_a = -aR$ ve $A = e^b$ olarak bulunur. Dolayısıyla, $\ln k$ 'nin $1/T$ 'ye karşı Arrhenius grafiğinden faydalanarak E_a ve A bulunur. Entalpi değişimi (ΔH), entropi değişimi (ΔS) ve Gibbs enerjisi (ΔG) termodinamik parametrelerinin hesaplanmasında aşağıdaki ifadeler kullanılmıştır:

$\Delta H = -a_1 R$; $\Delta S = [b_1 - \ln(2.084 \times 10^{10})]R$; $\Delta G(T) = \Delta H - (T_x \Delta S / 1000)$. Burada, a_1, b_1 - uygun olarak $\ln(k/T)$ ve $1/T$ arasındaki ilişkinin eğimi ve $\frac{1}{T} = 0$ 'daki ordinatıdır (Atkins, 2001).

Arrhenius denkleminde elde edilen E_a değerlerine bağlı olarak, Q_{10} sıcaklık katsayısı

$Q_{10} = \exp[10E_a / RT(T+10)]$ ifadesi ile hesaplanmıştır.

3. BULGULAR

Denemede kullanılan toprak örneği killi tın (CL) bünyeye sahip (%31.2 kil, %36.2 silt ve %32.6 kum) olup, organik madde kapsamı %2.26, pH'sı (1:1, w:v) 7.10 ve C/N oranı 16'dır. Denemede kullanılan organik atıkların bazı özellikleri ise Çizelge 1'de verilmiştir.

Farklı inkübasyon sıcaklıklarında ve farklı substrat konsantrasyonlarında saptanan üreaz aktivitesi değerlerinin değişimi kontrol ve farklı organik atıklar uygulanmış toprak için Çizelge 2' de verilmiştir.

Tüm inkübasyon sıcaklıklarında ve substrat konsantrasyonlarında kontrol ile karşılaştırıldığında organik atık uygulanmış toprakta üreaz aktivitesi daha fazla artış göstermiştir. Tütün atığı uygulanmış toprakta enzim üreaz aktivitesinin en yüksek, buğday samanı uygulanmış toprakta ise nispeten düşük olduğu belirlenmiştir. Ayrıca, substrat konsantrasyonuna bağlı olarak üreaz aktivitesinin değişimi hiperbolik biçimde olup, 40-50 °C ve %10-12 substrat konsantrasyonu aralıklarında artışın daha hızlı gerçekleştiği saptanmıştır.

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

Kontrol ve organik atık uygulanmış toprağın substrat konsantrasyonuna ve sıcaklığa bağlı olan üreaz aktiviteleri karşılaştırıldığında, organik atıkların uygulanmasında üreaz aktivitesinin daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Birçok araştırmacı tarafından, topraklara farklı organik atıkların uygulanması ve sıcaklık artışının toprakların enzim aktivitesini önemli düzeyde artırdığı belirlenmiştir (Aliev ve ark., 1984; Özdemir ve ark., 2000; Kızılkaya ve ark., 2007). Organik atıkların toprağa uygulanması sonucunda toprakta biyokimyasal ve mikrobiyolojik proseslerin hızlanması (fazla mikroorganizma sayısının oluşumu), organik atıkların yapısında bulunan üre tipi enzim substratları, organik atık ilavesi sonucunda toprağın fiziksel-kimyasal özelliklerinin iyileşmesi üreaz aktivitesindeki artışa önemli düzeyde etki yapmaktadır (Alexander, 1977; Gülser ve Candemir, 2004; Kızılkaya ve Bayraklı, 2005; Ekberli ve ark., 2006; ; Kızılkaya ve ark., 2007; Okur ve ark., 2008). Organik materyallerin topraktaki üreaz aktivitesinin değişimine olan etkisinde farklılıklar belirlenmiştir. Tütün ve çay atığı, fındık zurufu ve buğday samanı ilavesinde topraktaki üreaz aktivitesinin değişimi, [0,50°C] sıcaklık aralığında substrat konsantrasyonuna bağlı olarak sırasıyla [38.9, 275.7]; [15.8, 250.5];

Çizelge 1. Organik atıkların bazı özellikleri

Özellikler	Tütün atığı	Çay atığı	Fındık zurufu	Buğday samanı
Organik C, %	38.40	53.78	49.50	52.88
Azot (N), %	1.97	2.46	0.96	0.31
Fosfor (P ₂ O ₅), %	0.45	0.48	0.28	0.25
Potasyum (K ₂ O), %	4.71	5.83	5.17	4.77
C/N	19.50	21.80	51.3	170.50

Çizelge 2. Kontrol ve % 5 düzeyinde farklı organik atıklar uygulanmış toprakta farklı substrat [S] düzeyleri ile inkübasyon dönemlerinde belirlenen üreaz aktivitesindeki ($\mu\text{g N g}^{-1}$) değişimler

[S], %	Kontrol toprak						[S], %	Tütün atığı uygulanmış toprak					
	Zaman, saat							Zaman, saat					
	1	2	3	4	5	6		1	2	3	4	5	6
0 °C													
1	5.5	9.4	11.2	12.3	12.8	13.0	1	38.9	52.1	55.1	62.1	65.5	67.1
2	5.8	10.9	11.9	13.1	13.4	13.4	2	53.6	68.5	77.8	85.2	87.6	89.3
4	6.3	11.4	12.6	13.5	13.6	13.8	4	62.0	77.9	88.5	92.5	96.8	99.7
6	7.9	13.0	13.2	14.5	15.6	16.0	6	72.1	88.5	96.3	101.9	105.3	107.8
8	8.9	14.2	16.4	16.4	16.6	17.2	8	84.3	102.5	120.8	128.0	137.7	143.2
10	9.4	14.7	16.5	17.5	17.8	18.5	10	103	125.4	135.5	142.7	145.4	147.4
12	9.4	15.0	16.8	18.0	18.1	19.0	12	111	134.3	140.8	144.3	147.4	149.2
10 °C													
1	6.0	10.7	11.8	13.5	14.0	14.5	1	46.8	61.0	72.1	82.5	84.5	87.6
2	6.1	12.5	13.4	16.2	17.0	17.8	2	57.1	75.7	89.4	93.4	96.5	98.0
4	7.5	14.0	15.2	17.2	18.3	18.5	4	70.4	90.2	107.6	109.1	112.2	115.3
6	9.0	15.7	16.7	18.2	18.6	19.8	6	82.2	103.3	121.5	128.0	132.5	136.2
8	9.5	16.5	17.6	18.7	19.8	21.2	8	95.8	118.5	132.3	138.6	143.3	145.1
10	10.4	17.8	18.2	20.7	22.0	24.3	10	116	138.9	158.6	165.8	170.1	173.7
12	10.6	18.2	19.5	21.8	25.2	26.5	12	121	145.8	165.4	171.3	175.6	177.9
20 °C													
1	6.3	11.5	14.5	17.3	21.5	21.7	1	65.9	81.2	92.4	103.7	111.0	115.7
2	7.5	14.1	16.6	21.4	24.6	26.4	2	76.3	95.4	113.0	124.8	134.0	140.5
4	8.1	15.0	21.5	29.1	31.6	34.1	4	84.1	105.4	123.5	136.3	142.2	146.3
6	8.6	15.5	23.0	31.0	34.6	36.8	6	97.3	120.9	135.1	147.5	154.6	158.2
8	9.1	17.5	23.6	34.0	37.5	39.5	8	118	143.0	157.3	161.3	168.5	172.1
10	11.1	19.5	24.9	36.7	39.2	41.0	10	123	148.5	160.3	168.5	174.3	177.4
12	12.5	22.5	28.7	38.7	41.4	42.7	12	131	156.9	170.3	181.4	186.3	189.5
30 °C													
1	19.6	26.7	30.9	33.6	35.9	36.1	1	72.7	88.5	96.6	105.4	111.2	116.4
2	21.5	32.3	33.4	35.5	37.8	39.1	2	85.5	105.5	116.2	127.5	137.4	146.3
4	28.9	40.1	44.1	45.5	48.9	51.0	4	95.1	117.1	137.8	145.5	154.5	168.5
6	36.4	48.1	50.7	53.2	54.5	57.2	6	110	137.8	150.4	160.5	170.1	177.1
8	43.4	56.2	58.4	59.7	60.2	62.5	8	120	150.3	165.1	177.5	187.9	193.2
10	45.8	58.8	62.6	64.2	65.6	66.5	10	126	157.1	170.3	185.9	193.5	196.4
12	48.5	61.7	65.8	67.5	68.0	69.2	12	132	164.4	178.1	192.3	199.1	201.9
40 °C													
1	30.9	38.4	45.3	50.7	54.9	56.5	1	83.7	101.9	110.5	121.5	128.2	132.4
2	34.0	46.8	54.4	62.6	67.5	70.8	2	104	125.1	132.4	145.5	155.5	163.5
4	48.3	62.5	82.6	85.0	87.0	90.3	4	115	140.4	149.7	154.2	164.3	171.5
6	54.7	69.0	84.3	89.0	91.5	94.8	6	130	158.0	162.8	168.2	170.3	178.5
8	60.6	75.5	86.4	90.5	94.8	98.4	8	144	174.9	181.4	190.2	195.2	198.1
10	65.3	81.2	88.8	91.5	95.5	100.2	10	154	185.9	196.3	203.5	210.3	215.3
12	68.0	83.9	90.2	92.8	98.4	104.3	12	163	195.9	213.9	219.0	224.4	228.0
50 °C													
1	32.1	46.3	56.9	58.6	61.5	63.6	1	93.7	112.4	124.3	133.9	142.5	148.3
2	36.5	60.5	78.1	82.4	92.6	102.6	2	112	135.3	145.6	157.4	166.4	174.9
4	53.3	78.1	86.2	94.9	126.7	141.3	4	125	158.4	172.5	193.7	206.9	215.3
6	75.4	100.5	106.5	122.4	139.9	154.8	6	141	176.0	182.7	206.5	221.5	229.6
8	100.2	125.5	126.3	137.1	156.6	167.6	8	160	195.5	217.4	233.4	245.2	252.8
10	106.1	136.1	142.0	152.2	174.6	179.6	10	178	218.4	235.5	247.9	258.4	263.2
12	108.4	138.4	158.7	161.0	181.6	196.8	12	192	234.6	250.1	260.6	269.8	275.7

Organik atıkların toprakta üreaz aktivitesine ait termodinamik parametrelere etkisi

Çizelge 2'nin devamı

[S], %	Çay atığı uygulanmış toprak					
	Zaman, saat					
	1	2	3	4	5	6
	0 °C					
1	15.8	21.9	31.9	32.0	33.8	34.9
2	17.0	26.9	30.6	30.7	34.4	37.1
4	21.2	32.4	33.1	33.4	37.6	40.3
6	30.4	42.4	44.8	45.4	47.9	48.2
8	34.1	48.1	49.9	50.3	52.0	52.3
10	36.8	51.4	52.8	55.4	57.4	60.0
12	37.6	52.5	55.2	57.7	58.3	62.9
	10 °C					
1	21.2	30.9	34.6	35.3	36.9	37.2
2	23.3	34.5	38.9	40.6	43.0	50.1
4	27.5	39.6	42.2	46.2	50.7	58.1
6	30.9	45.3	46.6	51.5	59.5	64.8
8	35.8	52.2	54.4	55.8	65.2	69.5
10	37.5	57.2	61.1	63.2	70.4	76.6
12	38.1	62.0	67.4	69.7	78.3	82.6
	20 °C					
1	23.1	33.9	38.5	43.5	47.7	53.7
2	26.9	38.5	42.7	52.7	59.4	65.3
4	30.8	43.7	59.4	67.4	73.8	85.8
6	33.3	51.5	67.9	74.4	78.4	89.4
8	38.4	65.1	70.4	76.3	83.9	92.4
10	42.3	69.8	73.5	79.6	94.5	97.3
12	45.2	72.8	77.4	85.6	96.3	101.5
	30 °C					
1	27.7	39.4	49.0	58.4	64.2	69.6
2	38.9	53.0	69.0	77.3	81.4	88.5
4	47.6	62.3	76.5	83.3	93.1	100.3
6	50.6	72.1	81.2	94.9	100.7	127.1
8	53.2	80.3	88.5	98.5	108.5	130.4
10	68.1	96.4	107.6	110.4	116.5	135.4
12	75.4	104.8	115.1	121.5	126.5	139.4
	40 °C					
1	30.5	45.4	49.8	58.6	69.7	73.5
2	33.2	52.5	69.7	79.5	86.7	94.1
4	56.2	75.6	81.4	93.1	101.2	112.1
6	67.2	86.8	93.4	98.9	118.5	125.5
8	72.2	95.8	104.4	112.8	129.5	134.6
10	76.2	105.7	113.6	125.6	132.5	143.2
12	79.6	110.7	118.4	129.4	140.5	149.9
	50 °C					
1	32.0	48.8	54.6	63.4	73.7	105.3
2	43.2	70.2	85.1	98.0	122.6	139.0
4	64.3	98.1	126.1	137.3	160.3	173.6
6	78.5	127.7	143.0	151.6	171.9	194.3
8	84.5	143.6	159.4	166.1	189.4	206.0
10	90.1	155.9	181.5	193.0	228.7	242.2
12	95.4	170.3	195.2	218.6	238.6	250.5

[S], %	Fındık zuruğu uygulanmış toprak					
	Zaman, saat					
	1	2	3	4	5	6
	0 °C					
1	6.6	11.8	15.7	19.7	23.4	24.9
2	7.1	13.6	17.0	23.6	25.6	26.8
4	10.6	17.4	20.4	24.5	27.3	28.8
6	12.0	19.7	22.7	25.1	28.9	30.3
8	13.5	21.6	24.7	25.9	29.3	31.2
10	14.4	23.5	25.9	27.7	30.2	32.5
12	17.9	27.0	27.9	30.7	31.6	34.2
	10 °C					
1	6.7	15.9	20.7	23.2	24.5	29.4
2	7.9	18.2	24.8	27.4	30.1	32.5
4	9.5	21.3	25.4	28.7	31.9	32.8
6	11.2	24.9	28.2	29.5	32.3	33.8
8	13.1	27.0	29.5	31.8	33.5	34.9
10	14.7	28.6	33.3	34.6	35.1	36.3
12	15.8	30.1	35.1	37.5	38.1	38.8
	20 °C					
1	12.3	20.9	25.1	35.6	38.5	46.3
2	14.2	25.4	29.5	43.5	47.7	55.5
4	17.0	29.2	35.8	52.9	59.7	63.2
6	19.0	34.5	42.7	55.4	62.5	66.3
8	21.2	44.3	50.8	58.6	63.3	67.4
10	22.7	48.9	52.6	60.4	65.1	68.4
12	24.6	51.0	54.0	63.3	67.6	71.0
	30 °C					
1	23.9	35.3	39.8	41.1	44.6	46.6
2	31.9	45.9	55.3	69.2	75.4	79.1
4	44.8	59.5	65.6	76.0	80.4	82.3
6	55.2	70.7	75.5	79.5	81.3	84.4
8	59.1	76.0	88.4	91.5	94.4	96.4
10	61.9	80.8	90.5	93.2	97.4	102.6
12	66.0	85.3	95.2	100.8	106.4	109.3
	40 °C					
1	31.7	44.2	47.8	56.9	61.4	65.4
2	36.3	51.5	66.5	71.7	76.6	88.9
4	58.7	74.5	77.6	84.7	95.4	102.1
6	65.4	82.5	85.9	97.3	110.0	122.0
8	70.2	93.4	98.4	114.8	121.4	133.7
10	81.7	110.9	122.7	131.0	137.7	149.9
12	87.7	117.6	130.5	140.4	151.3	163.5
	50 °C					
1	52.5	68.3	79.0	90.1	110.3	127.0
2	57.4	82.8	97.9	101.1	138.6	169.9
4	71.3	103.0	123.7	140.8	167.8	186.4
6	81.3	130.2	139.2	148.1	184.3	198.3
8	87.9	146.6	159.3	170.3	193.0	227.5
10	92.1	157.5	178.2	183.7	226.2	241.7
12	110	177.3	208.3	223.1	236.3	247.4

Çizelge 2'nin devamı

[S], %	Buğday samanı uygulanmış toprak					
	Zaman, saat					
	1	2	3	4	5	6
0 °C						
1	6.5	10.6	12.2	13.8	15.2	18.1
2	8.7	13.9	14.0	16.1	18.1	21.0
4	10.5	15.9	16.6	20.0	22.4	23.0
6	12.3	17.9	20.8	21.1	22.1	24.2
8	13.1	19.0	23.0	24.2	25.8	27.2
10	15.5	22.2	23.3	25.8	28.9	30.9
12	16.4	23.4	23.6	26.4	29.1	31.3
10 °C						
1	7.8	13.0	16.1	16.9	22.2	24.4
2	10.1	16.5	17.2	19.7	25.3	30.1
4	11.7	18.4	21.8	23.0	27.9	32.7
6	13.4	21.0	25.7	26.9	28.8	33.1
8	13.8	21.7	27.8	30.9	33.2	34.5
10	14.3	22.3	29.6	33.4	34.6	37.3
12	15.1	26.5	30.5	35.3	36.8	39.4
20 °C						
1	14.0	22.1	26.0	30.4	34.2	36.4
2	14.6	24.8	29.9	34.1	38.1	40.3
4	15.5	26.4	38.3	41.1	45.2	48.9
6	20.3	31.7	39.5	44.8	47.7	53.3
8	22.8	34.4	39.8	46.9	50.0	58.6
10	26.0	38.5	43.1	47.9	54.5	62.2
12	30.5	43.3	48.7	52.1	61.2	65.9
30 °C						
1	16.3	24.8	26.2	35.6	42.3	45.5
2	18.6	29.9	33.5	39.0	47.3	52.1
4	24.7	38.2	51.8	54.1	59.3	62.3
6	36.9	52.0	58.3	62.6	71.3	75.4
8	41.1	56.7	61.0	65.4	76.2	80.4
10	46.1	62.2	66.5	73.5	80.5	85.9
12	52.0	68.5	77.5	83.2	90.6	98.9
40 °C						
1	30.5	39.4	47.0	58.5	67.1	72.9
2	33.5	46.7	54.9	68.5	78.5	84.1
4	50.8	65.1	78.7	82.7	88.7	97.2
6	54.2	70.1	81.0	94.5	98.8	103.0
8	58.8	77.2	91.7	105.2	112.8	125.4
10	68.7	88.7	119.2	128.9	137.7	145.4
12	82.5	107.2	129.2	136.6	142.2	150.5
50 °C						
1	33.1	48.6	65.7	77.9	88.1	97.8
2	35.3	60.4	72.2	82.0	94.8	103.8
4	46.7	76.5	86.3	94.9	109.0	129.7
6	65.1	95.2	106.9	131.6	150.2	163.0
8	78.0	115.2	136.4	159.1	210.1	224.1
10	115.7	154.5	164.6	181.0	239.9	244.3
12	129.1	172.5	186.5	202.0	227.5	254.3

[6.6, 247.4] ve [6.5, 254.3] gibi geniş aralıklarda değişmiştir. Tütün ve çay atığı ilavesinin fındık zurufu ve buğday samanı ilavesine göre üreaz aktivitesini daha fazla artırdığı saptanmıştır. Üreaz aktivitesindeki bu değişimlerin sebebi, organik materyallerin

kimyasal bileşimindeki farklılıklarla ilgili olmaktadır (Hadas ve ark., 2004; Kızılkaya ve Bayraklı, 2005; Kızılkaya ve ark., 2007; Kızılkaya ve Ekberli, 2008). Denemede kullanılan tütün ve çay atığının C/N oranı fındık zurufuna ve buğday samanına göre daha düşük seviyededir. Ayrıca inkübasyon sürecinde C/N oranının mümkün olan değişimi de, büyük olasılıkla üreaz aktivitesine etki yapmaktadır. Organik bileşiklerin C/N oranı daraldıkça parçalanma ve ayrışma hızı artmaktadır (Alexander, 1977; Kızılkaya ve ark., 2007). Bu durum tütün ve çay atığının topraktaki parçalanma ve ayrışmasının fındık zurufuna ve buğday samanına göre nispeten kolay ve hızlı olduğunu göstermektedir. Kontrol ve atık uygulanmış topraklarda üreaz aktivitesi inkübasyon sıcaklığının [40, 50 °C] aralığında substrat konsantrasyonuna bağlı olarak daha hızlı artış göstermiş, tüm uygulamalarda en yüksek enzim aktivitesi 50°C 'de oluşmuştur. Birçok araştırmacı tarafından sıcaklık artışının topraktaki enzim-substrat kompleksinin oluşumunu ve dağılımını hızlandırdığı, dolayısıyla enzim aktivitesini termal inaktif durumuna kadar artırdığı gösterilmiş ve toprak enzimleri için optimum sıcaklığın 40-65°C' de olduğu saptanmıştır (Kiss ve ark., 1975; Skujins, 1976, 1978; Khaziev, 1982; Kızılkaya ve ark., 2007).

Kontrol ve organik atık ilave edilmiş toprakta artan substrat konsantrasyonlarında ve farklı inkübasyon sıcaklıklarında, Arrhenius grafiğinden kullanılarak hesaplanan termodinamik parametrelerin (E_a -aktivasyon enerjisi, entalpi (ΔH) ve entropi (ΔS) değişimi, ΔG - Gibbs enerjisi) değerleri Çizelge 3'de verilmiştir.

Reaksiyona giren maddelerin ürünleri oluşturmak için sahip olması gereken minimum kinetik enerjiyi ifade eden aktivasyon enerjisi (Dalal, 1975), tüm uygulamalarda substrat konsantrasyonuna bağlı olarak artış göstermiştir. Bu artışın nedeni, substrat konsantrasyonunun artışına bağlı olarak daha fazla miktarda oluşan substrat-enzim kompleksinin oluşmasıdır. Tüm organik atık uygulamalarında aktivasyon enerjisi kontrole göre azalmaktadır. Dolayısıyla reaksiyonun enerji engelini azalması sonucunda enzim-substrat kompleksinden ürün oluşumu artmaktadır. Toprağa tütün ve çay atığı uygulaması, fındık zurufu ve buğday samanı uygulaması ile karşılaştırıldığında, üreaz enziminin katalizlediği biyokimyasal reaksiyonun enerji engelini daha fazla azalttığı saptanmıştır. Dolayısıyla, enerjisi aktivasyon enerjisinden daha fazla olan molekül sayısı artmakta ve reaksiyonun hızı ile ürün oluşumunu hızlandırmaktadır (Ekberli ve ark., 2006). Ayrıca tüm uygulamalarda % 8-12 substrat konsantrasyonlarında aktivasyon enerjisi çok düşük düzeyde değişim göstermektedir. Her bir reaksiyondan hesaplanan ve o reaksiyona ait olan A katsayısının fındık zurufu uygulamasında geniş ($[54,104-8196,807] \mu\text{g g}^{-1} \text{dak}^{-1}$), tütün atığı uygulamasında ise çok dar bir aralıkta ($[2,209-23,682] \mu\text{g g}^{-1} \text{dak}^{-1}$) değiştiği belirlenmiştir.

Organik atıkların toprakta üreaz aktivitesine ait termodinamik parametrelere etkisi

Çizelge 3. Kontrol ve % 5 düzeyinde farklı organik atıklar uygulanmış toprakta farklı sıcaklık düzeyleri ile inkübasyon dönemlerinde belirlenen termodinamik parametreler

Termodinamik parametreler	Kontrol toprak						
	Substrat Konsantrasyonu, %						
	1	2	4	6	8	10	12
Ea, kJmol ⁻¹	17.035	21.342	22.190	22.282	22.140	23.803	22.847
A, µg g ⁻¹ dak ⁻¹	105.742	887.138	1307.667	1376.088	1387.141	2861.210	2024.342
ΔH, kJmol ⁻¹	14.547	18.873	19.729	19.812	19.679	21.342	20.378
ΔS, J mol ⁻¹ K ⁻¹	-214.435	-196.759	-193.542	-193.109	-193.051	-187.032	-189.900
ΔG(273.15), kJmol ⁻¹	73.147	72.618	72.595	72.560	72.411	72.430	72.249
ΔG(283.15), kJmol ⁻¹	75.291	74.585	74.530	74.491	74.341	74.300	74.148
ΔG(293.15), kJmol ⁻¹	77.436	76.553	76.466	76.422	76.272	76.170	76.047
ΔG(303.15), kJmol ⁻¹	79.580	78.520	78.401	78.353	78.202	78.041	77.946
ΔG(313.15), kJmol ⁻¹	81.724	80.488	80.337	80.840	80.133	79.911	79.845
ΔG(323.15), kJmol ⁻¹	83.869	82.456	82.272	82.215	82.063	81.810	81.744
Tütün atığı uygulanmış toprak							
Ea, kJmol ⁻¹	5.255	5.656	9.401	10.034	9.266	8.583	8.341
A, µg g ⁻¹ dak ⁻¹	2.209	3.187	16.738	23.682	18.741	15.354	14.508
ΔH, kJmol ⁻¹	2.786	3.190	6.936	7.567	6.799	6.117	5.876
ΔS, J mol ⁻¹ K ⁻¹	-246.631	-243.574	-229.781	-226.899	-228.846	-230.500	-230.969
ΔG(273.15), kJmol ⁻¹	70.154	69.722	69.700	69.545	69.308	69.078	68.965
ΔG(283.15), kJmol ⁻¹	72.620	72.158	71.998	71.814	71.597	71.383	71.275
ΔG(293.15), kJmol ⁻¹	75.086	74.594	74.296	74.083	73.885	73.688	73.584
ΔG(303.15), kJmol ⁻¹	77.553	77.029	76.594	76.352	76.174	75.993	75.894
ΔG(313.15), kJmol ⁻¹	80.019	79.465	78.891	78.621	78.462	78.298	78.204
ΔG(323.15), kJmol ⁻¹	82.485	81.901	81.189	80.890	80.750	80.603	80.514
Çay atığı uygulanmış toprak							
Ea, kJmol ⁻¹	13.563	14.254	14.593	16.906	17.291	18.271	18.565
A, µg g ⁻¹ dak ⁻¹	44.849	77.494	97.984	313.500	452.325	746.354	904.787
ΔH, kJmol ⁻¹	11.093	11.788	12.128	14.446	14.829	15.808	16.104
ΔS, J mol ⁻¹ K ⁻¹	-221.600	-217.043	-215.084	-205.399	-202.359	-198.199	-196.590
ΔG(273.15), kJmol ⁻¹	71.623	71.073	70.879	70.551	70.103	69.946	69.803
ΔG(283.15), kJmol ⁻¹	73.839	73.243	73.030	72.605	72.127	71.928	71.769
ΔG(293.15), kJmol ⁻¹	76.055	75.414	75.180	74.659	74.150	73.910	73.735
ΔG(303.15), kJmol ⁻¹	78.271	77.584	77.331	76.713	76.174	75.892	75.701
ΔG(313.15), kJmol ⁻¹	80.487	79.754	79.482	78.767	78.198	77.874	77.666
ΔG(323.15), kJmol ⁻¹	82.703	81.925	81.633	80.821	80.221	79.856	79.632
Fındık zuru uygulanmış toprak							
Ea, kJmol ⁻¹	14.323	17.181	18.031	20.495	23.207	24.570	24.673
A, µg g ⁻¹ dak ⁻¹	54.104	220.699	342.784	1109.983	3947.746	7715.604	8196.807
ΔH, kJmol ⁻¹	11.858	14.718	15.570	18.037	20.741	22.102	22.204
ΔS, J mol ⁻¹ K ⁻¹	-220.026	-208.331	-204.662	-194.884	-184.360	-178.800	-178.296
ΔG(273.15), kJmol ⁻¹	71.958	71.624	71.473	71.270	71.098	70.941	70.907
ΔG(283.15), kJmol ⁻¹	74.158	73.707	73.520	73.218	72.942	72.729	72.690
ΔG(293.15), kJmol ⁻¹	76.359	75.790	75.566	75.167	74.786	74.517	74.473
ΔG(303.15), kJmol ⁻¹	78.559	77.874	77.613	77.116	76.629	76.305	76.256
ΔG(313.15), kJmol ⁻¹	80.759	79.957	79.660	79.065	78.473	78.093	78.039
ΔG(323.15), kJmol ⁻¹	82.959	82.040	81.706	81.014	80.316	79.881	79.822
Buğday samanı uygulanmış toprak							
Ea, kJmol ⁻¹	17.189	21.224	23.044	22.856	25.093	24.579	24.414
A, µg g ⁻¹ dak ⁻¹	134.290	931.504	2148.876	2138.586	5760.618	4960.689	5272.184
ΔH, kJmol ⁻¹	14.723	18.756	20.578	20.390	22.628	22.112	21.948
ΔS, J mol ⁻¹ K ⁻¹	-212.477	-196.370	-189.416	-189.456	-181.217	-182.465	-181.955
ΔG(273.15), kJmol ⁻¹	72.761	72.394	72.317	72.140	72.127	71.952	71.649
ΔG(283.15), kJmol ⁻¹	74.885	74.358	74.212	74.034	73.939	73.777	73.468
ΔG(293.15), kJmol ⁻¹	77.010	76.322	76.106	75.929	75.752	75.601	75.288
ΔG(303.15), kJmol ⁻¹	79.135	78.286	78.000	77.823	77.564	77.426	77.108
ΔG(313.15), kJmol ⁻¹	81.260	80.249	79.894	79.718	79.376	79.251	78.927
ΔG(323.15), kJmol ⁻¹	83.385	82.213	81.788	81.612	81.188	81.075	80.747

Bununla beraber, A katsayısının %6'lık substrat konsantrasyonuna değin artan substrat konsantrasyonuna bağlı olarak artış gösterdiği ve daha sonraki artan konsantrasyonlarda ise azalma eğilimi içerisinde bulunduğu saptanmıştır. Tütün atığı uygulamasındaki A katsayısının düşüklüğü ile %8-12'lik yüksek substrat konsantrasyonlarında meydana gelen azalmadaki bu durum, ürün oluşum hızının daha yüksek olmasından veya diğer bir ifade ile maksimum hıza daha çabuk ulaşmasından kaynaklanabilmektedir.

Aktivasyon enerjisinin ΔH entalpisinin yüksek olması, enzim substrat kompleksinin oluşumu ve dağılımında daha fazla enerji gerekliliğini göstermektedir (Kornish-Bouden,1979; Aliev ve ark.,1984). Genellikle, kontrol toprakla karşılaştırıldığında, organik atık uygulamalarında substrat konsantrasyonuna ve aktivasyon enerjisine bağlı olarak ΔH değerlerinin azaldığı ve $\Delta H > 0$ olarak sürecin endotermik olduğu saptanmıştır. Tütün atığı uygulamasında ise ΔH değerleri daha düşük düzeyde olup, enzim substrat kompleksinden ürün oluşumu daha çabuk gerçekleşmektedir.

Aktivasyonun ΔS entropisi moleküler düzensizliğin (yapısal değişimin) bir ölçüsü olup, tepkime sonucu bir durumdan diğerine gitmenin daha fazla mümkün olup olmadığını ifade etmektedir (Atkins, 2001). ΔS entropi değerinin yüksek ve negatif olması durumunda, reaksiyonun başlanmasından önce "geçit" durumunun oluşumu için, enzimin aktif merkezinde moleküllerin düzenli yapıyı oluşturması gerekmektedir. Tüm uygulamalarda ΔS entropi değerlerinin negatif ve düşük olduğu (Aliev ve ark.,1984), artan substrat konsantrasyonu ile ΔS değerlerinin artması, buna karşın %10-12 substrat düzeylerinde stabilleşmesi ve en yüksek değere ulaştığı saptanmıştır. Genellikle, kontrol toprağıyla karşılaştırıldığında, organik atık uygulamalarında ΔS değerleri azalmaktadır. Buğday samanı uygulamasında ise ΔS 'nin değişimi çok düşük düzeyde ve pozitif yönde gerçekleşmiştir. Bunun ise uygulanan buğday samanının kimyasal özelliklerinden (örneğin, C/N oranı vb.) kaynaklandığı düşünülmektedir.

Elde edilen sonuçlara göre, kontrol ve organik atık uygulanmış toprakta enzim-substrat kompleksinin oluşumu endotermik bir süreç olup ($\Delta H > 0$), ΔS değerleri düşük düzeyde değişmekte ve substrat artışına bağlı olarak üreaz aktivitesi belirli bir düzeye kadar artmaktadır.

ΔG Gibbs serbest enerjisi entalpi ve entropinin bir fonksiyonu olup, her hangi bir reaksiyonun yürütmesi için kullanılabilir serbest enerji değişikliğini ifade etmektedir (Atkins, 2001; Aliev ve ark.,1984). Enzim-substrat kompleksinin dağılımında sarf olunan enerjiyi, dolayısıyla bu sürecin denge durumunu ifade eden ΔG parametresi, her bir inkübasyon

sıcaklığında substrat artışına bağlı olarak azalarak sabit değere yaklaşmaktadır.

Her bir substrat konsantrasyonunda ise, sıcaklığın yükselmesi ile artış göstermektedir. Tüm uygulamalarda Gibbs serbest enerjileri [68.965; 83.869] aralığında değişmekte ve değerler arasındaki farklar düşük düzeyde olmaktadır. Genellikle, tütün ve çay atığı uygulamasında en düşük değerler belirlenmiştir. Bu ise, bu uygulamalarda üreaz enzim aktivitesinin oluşumunun daha hızlı ve az enerji sarf edilerek gerçekleştiğini göstermektedir. Tüm uygulamalardaki %10-12 substrat konsantrasyonunda ΔG değerleri arasındaki farkın çok düşük olması, bu konsantrasyonlarda enzim-substrat kompleksinin oluşumu ve dağılımında dengeye en yakın koşulların olduğunu ortaya koymaktadır.

Sıcaklıkta 10°C lık bir artışın biyolojik bir olayın hızında yaptığı artış faktörü olan Q_{10} veya sıcaklık katsayısı, kontrol ve organik atık uygulanmış toprakta düşük düzeyde farklılıklar göstermektedir (Çizelge 4). Tüm substrat konsantrasyonlarında düşük Q_{10} değerlerinin tütün uygulanmış toprakta, yüksek değerlerin ise buğday samanı uygulanmış toprakta olduğu saptanmıştır. Yani, tütün uygulanmış toprakta enzim-substrat konsantrasyonundan ürün oluşumuna sıcaklığın etkisi daha fazladır. Genel olarak, termodinamik parametreler içerisinde Q_{10} ile ilgili mevcut veriler daha az olup, bu çalışmada elde edilen değerler literatürlerde bildirilen dağılım [1.1-1.8] aralığındadır (Trasar-Cepeda ve Gil-Sotres, 1988; Frankenberger ve Tabatabai, 1991a,b; Trasar-Cepedaa ve ark., 2007)

Bu çalışmada, killi tın (CL) bünyeye sahip toprakta kontrol ve organik atık uygulamasında üreaz aktivitesinin değişiminin ve termodinamik parametrelerin belirlenmesi sonucunda, farklı substrat konsantrasyonlarında ve sıcaklıklarda organik atıkların üreaz aktivitesine ve termodinamik parametrelerine etkisinin organik atıkların ve toprağın özelliklerine bağlı olduğu sonucuna varılmıştır. Ayrıca üreaz enziminin topraktaki davranışı büyük ölçüde enzimin kendi özelliklerine de bağlıdır. Diğer taraftan, sıcaklığın çeşitli enzimlerin aktivitelerini nasıl etkilediği hakkındaki bilgiler biyolojik aktiviteyi de kapsamaktadır. Biyolojik aktivite ise, termodinamik parametrelerin ekolojik önemleri, enzim-substrat kompleksinden ürün oluşumu sürecinde enerji değişimleri hakkında tahmin vermektedir. Bu çalışmadan elde edilen sonuçlardan hareketle, diğer enzimlerin ve onlara ait termodinamik parametrelerin; farklı substrat konsantrasyonlarını, sıcaklık derecelerini ve toprak tiplerini de içerecek düzeyde araştırılmasında yarar olacağı sonucuna da varılmıştır.

Organik atıkların toprakta üreaz aktivitesine ait termodinamik parametrelere etkisi

Çizelge 4. Kontrol ve % 5 düzeyinde farklı organik atıklar uygulanmış toprakta farklı substrat [S] düzeyleri ile inkübasyon dönemlerinde belirlenen Q_{10} katsayıları

Uygulama	Q_{10}					
	Sıcaklık. °C					
	0	10	20	30	40	50
[S] = %1						
Kontrol toprak	1.303	1.280	1.259	1.241	1.224	1.210
Tütün atığı uygulanmış toprak	1.085	1.079	1.074	1.069	1.065	1.061
Çay atığı uygulanmış toprak	1.235	1.217	1.202	1.188	1.175	1.164
Fındık zurufu uygulanmış toprak	1.250	1.231	1.214	1.200	1.186	1.174
Buğday samanı uygulanmış toprak	1.307	1.283	1.262	1.243	1.227	1.212
[S] = % 2						
Kontrol toprak	1.394	1.362	1.335	1.311	1.289	1.269
Tütün atığı uygulanmış toprak	1.092	1.085	1.080	1.074	1.070	1.065
Çay atığı uygulanmış toprak	1.248	1.229	1.213	1.198	1.185	1.173
Fındık zurufu uygulanmış toprak	1.306	1.283	1.262	1.243	1.227	1.212
Buğday samanı uygulanmış toprak	1.391	1.360	1.333	1.309	1.287	1.268
[S] = % 4						
Kontrol toprak	1.412	1.379	1.350	1.325	1.302	1.281
Tütün atığı uygulanmış toprak	1.157	1.146	1.136	1.127	1.118	1.111
Çay atığı uygulanmış toprak	1.255	1.236	1.218	1.203	1.189	1.177
Fındık zurufu uygulanmış toprak	1.324	1.299	1.276	1.257	1.239	1.223
Buğday samanı uygulanmış toprak	1.431	1.396	1.366	1.340	1.315	1.294
[S] = % 6						
Kontrol toprak	1.414	1.381	1.352	1.326	1.303	1.283
Tütün atığı uygulanmış toprak	1.169	1.157	1.146	1.136	1.127	1.119
Çay atığı uygulanmış toprak	1.301	1.278	1.257	1.239	1.223	1.208
Fındık zurufu uygulanmış toprak	1.375	1.346	1.320	1.297	1.276	1.257
Buğday samanı uygulanmış toprak	1.427	1.393	1.363	1.336	1.312	1.291
[S] = % 8						
Kontrol toprak	1.411	1.378	1.349	1.324	1.301	1.281
Tütün atığı uygulanmış toprak	1.155	1.144	1.134	1.125	1.116	1.109
Çay atığı uygulanmış toprak	1.309	1.285	1.264	1.245	1.228	1.213
Fındık zurufu uygulanmış toprak	1.435	1.400	1.369	1.342	1.318	1.296
Buğday samanı uygulanmış toprak	1.477	1.439	1.404	1.374	1.348	1.324
[S] = % 10						
Kontrol toprak	1.448	1.412	1.380	1.352	1.327	1.305
Tütün atığı uygulanmış toprak	1.143	1.132	1.123	1.115	1.107	1.101
Çay atığı uygulanmış toprak	1.329	1.303	1.281	1.261	1.243	1.227
Fındık zurufu uygulanmış toprak	1.465	1.428	1.395	1.365	1.339	1.316
Buğday samanı uygulanmış toprak	1.466	1.428	1.395	1.365	1.339	1.316
[S] = % 12						
Kontrol toprak	1.427	1.393	1.362	1.336	1.312	1.291
Tütün atığı uygulanmış toprak	1.139	1.129	1.120	1.112	1.104	1.098
Çay atığı uygulanmış toprak	1.335	1.309	1.286	1.265	1.247	1.231
Fındık zurufu uygulanmış toprak	1.468	1.430	1.397	1.367	1.341	1.317
Buğday samanı uygulanmış toprak	1.417	1.384	1.354	1.328	1.305	1.285

KAYNAKLAR

Alexander, M., 1977. Introduction to Soil Microbiology, Second Edition John Wiley Sons. Inc. New York, USA.
 Aliev, S. A., Gadgiev, D.A. and Mikailov, F.D., 1984. Kinetic and thermodynamic characteristics of enzymes – invertasa and ureaza in Azerbaijan soils. Soviet Soil Science 11: 55-66.
 Arrhenius, S., 1889. Über die Reaktionsgeschwindigkeit bei der Inversion von Rohrzucker durch Säuren. Zeitschrift für Physik Chemie, 4: 226-248.

Atkins, P.W., 2001. Fizikokimya. Bilim Yayıncılık, Ankara.
 Candemir, F., Gulser, C., 2007. Changes in some chemical and physical properties of a sandy clay loam soil during the decomposition of hazelnut husk. Asian Journal of Chemistry, 19(3): 2452-2460.
 Dalal, R.C., 1975. Effect of toluene on the energy barriers in urease activity of soils. Soil. Sci., 120(4): 256-260.
 Demir, Z., Gulser, C., 2008. Changes in organic carbon, NO_3^- -N, electrical conductivity values and soil respiration along a soil depth due to surface application

- of organic wastes. *Asian Journal of Chemistry*, 20(3): 2011-2021.
- Devyatova, T.A., 2006. Enzymatic activity of leached chernozem upon long-term application of fertilizers. *Agroximiya*, 1: 12-15.
- Ekberli, I., R. Kızılkaya and N. Kars, 2006. Urease enzyme and its kinetic and thermodynamic parameters in clay loam soil. *Asian Journal of Chemistry*, 18(4): 3097-3105.
- Frankenberger Jr., W.T., Tabatabai, M.A., 1991a. L-Asparaginase activity of soils. *Biology and Fertility of Soils*, 11: 6-12.
- Frankenberger Jr., W.T., Tabatabai, M.A., 1991b. L-Glutaminase activity of soils. *Soil Biology & Biochemistry*, 23: 869-874.
- Gulser, C., Candemir, F., 2004. Changes in Atterberg limits with different organic waste application. In: *Proceedings of International Soil Congress (ISC) on Natural Resource Management for Sustainable Development*, Erzurum, pp: 8-15.
- Hadas, A., Kautsky, L., Goek, M., Kara, E.E., 2004. Rates of decomposition of plant residues and available nitrogen in soil, related to residue composition through simulation of carbon and nitrogen turnover, *Soil Biology and Biochemistry* 36: 255-266.
- Hoffmann, G.G., Teicher, K., 1961. Ein kolorimetrisches verfahren zur bestimmung der urease aktivitat in boden. *Zeitschrift für Pflanzenernährung und Bodenkunde* 91: 55-63.
- Kacar, B., 1972. Bitki ve toprağın kimyasal analizleri. I. Bitki analizleri. Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları, No: 453, Ankara.
- Kızılkaya, R., Bayraklı, B., 2005. Effects of N- enriched sewage sludge on soil enzyme activities. *Applied Soil Ecology*, 30: 192-202.
- Kızılkaya, R., Ekberli, İ., 2008. Determination of the effects of hazelnut husk and tea waste treatments on urease enzyme activity and its kinetics in soil. *Turkish Journal of Agriculture and Forestry*, 32(4): 299-310.
- Kızılkaya, R., Ekberli, İ., Kars, N., 2007. Tütün atığı ve buğday samanı uygulanmış toprakta üreaz aktivitesi ve kinetiği. *AÜ Ziraat Fakültesi, Tarım Bilimleri Dergisi*, 13(3): 186-194.
- Kireeva, N. A., Tarasenko, E.M., Shamaeva, A.A., Novoselova, E.I., 2006. Effect of oil products on lipase activity in gray forest soil. *Eurasian Soil Science*, 8: 1005-1011.
- Kiss, S., Dragan-Bularda, M., Radulescu D., 1975. Biological significance of enzymes accumulated in soil. *Adv.agron.*, 27: 25-87.
- Kiss, S., Pasca D., Dragan-Bularda, M., 1998. *Enzymology of disturbed soils*. Amsterdam: Elsevier, s: 3-62.
- Kononova, M.M., 1966. *Soil Organic matter*. Pergamon Press. Elmsford, New York, 544 pp.
- Kornish-Bouden, E., 1979. *Basic Principles of Enzyme Kinetics [in Russian]*, Moscow.
- Khaziev F. Kh., 1982. *Ecological Research of Soil Enzyme Activity*. Nauka Press, Moscow, s: 56-62.
- Khaziev., F.Kh., 1975. Thermodynamic characteristics of enzymic reactions in soil. *Biol Nauki* 10:121-127.
- Khaziyevev, F.K., Gulke, A.Ye., 1991. Enzymatic activity of soils under agrocenoses: status and problems. *Pochvovedenie* 8: 88 -103.
- Marinari, S., Masciandar, G., Ceccanti, B., Grego, S., 2000. Influence of organic and mineral fertilizers on soil biological and physical properties. *Bioresource Technology*, 72: 9-17.
- Masciandaro, G., Ceccanti, B., Ronchi, V. and Bauer, C., 2000. Kinetic parameters of dehydrogenase in the assessment of the response of soil to vermicompost and inorganic fertilisers. *Biol. Fertil. Soils*, 32: 479-483.
- Okur, N., Kayıkçıoğlu, H.H., Okur, B., Delibacak, S., 2008. Organic amendment based on tobacco waste compost and farmyard manure: Influence on soil biological properties and butter-head Lettuce (*Lactuca sativa* L. var. *Capitata* L.) Yield. *Turkish Journal of Agriculture and Forestry*, 32(2): 91-99.
- Özdemir, N., Gülser, C., Ekberli, İ., Özkaptan, S., 2005. Toprak düzenleyicilerinin asit toprakta strüktürel dayanıklılığa etkisi. *Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 36(2): 151-156.
- Özdemir, N., Kızılkaya, R., Sürücü, A., 2000. Farklı organik atıkların toprakların üreaz enzim aktivitesi üzerine etkisi. *Ekoloji Çevre Dergisi*, 37: 23-26.
- Rowell, D.L., 1996. *Soil Science: Methods and Applications*. 3rd Edition Longman. London, UK.
- Skujins, J.J., 1976. Extracellular enzymes in soil. *CRC Critical Reviews in Microbiology*, 4: 383-421.
- Skujins, J. J., 1978. History of Abiotic Soil Enzyme Research. In: Bruns RG (ed) *Soil enzymes*, Academic Press, London, pp 1-49.
- Trasar-Cepeda, C., Gil-Sotres, F., 1988. Kinetics of acid phosphatase activity in various soils of Galicia (NW Spain). *Soil Biology & Biochemistry*, 20: 275-280.
- Trasar-Cepedaa, C., Gil-Sotresb, F., Leiro, M.C., 2007. Thermodynamic parameters of enzymes in grassland soils from Galicia, NW Spain. *Soil Biology & Biochemistry*, 39: 311-319.
- Troeh, F.R., Thompson, L.M., 1993. *Soils and Soil Fertility*. Oxford University Press, New York.
- Zolotareva, B.N., 2006. Effect of Organic fertilizers on the fertility of old arable gray forest soil. *Agroximiya*, 9: 13-23.